

DANUTA JANICKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska

Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

e-mail: janicka@umk.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2873-8088>

Istota i cele kary kryminalnej. Zarys stanowiska polskiej doktryny (1919–1997)

Uwagi wstępne

Celem opracowania jest syntetyczne przedstawienie stanowiska polskich uczonych wobec zagadnień istoty i celów kary kryminalnej na przestrzeni ostatniego stulecia – zasadniczo od chwili odzyskania niepodległości i przystąpienia do prac kodyfikacyjnych w Drugiej Rzeczypospolitej aż po schyłek XX wieku i prace nad projektem obecnie obowiązującego kodeksu karnego. Temat w całości należy do historii myśli prawnej. Zakreśliłam go szeroko pod względem chronologicznym, ponieważ moim zamiarem jest dostarczenie szkicu obrazującego ewolucję poglądów polskiej doktryny, a ponadto wskazanie dalszych perspektyw badawczych w zakresie eksploracji polskiej myśli prawnokarnej XX wieku.

Zasadniczy cel niniejszego artykułu sprowadza się do usystematyzowania głównych kwestii dotyczących istoty i celów kary kryminalnej, które zaprzętały myśli karnistów w okresie Polski międzywojennej, Polski Ludowej i początkach Trzeciej Rzeczypospolitej. Moją szczególną intencją jest odnalezienie i uwypuklenie tych konstrukcji czy argumentacji, które na stałe weszły do dorobku polskiej doktryny. Przy okazji pragnę wskazać czas i miejsce głównych debat naukowych, ich uczestników oraz najciekawsze podejmowane wątki, a także wpływ koncepcji naukowych na kodyfikacje karne z lat 1932, 1969 i 1997.

Należy przypomnieć, że chociaż pojęcia „istota” i „cele” kary kryminalnej nie są jednoznaczne, można je odtworzyć z podręczników i literatury prawa karnego. Przeważająca część przedstawicieli polskiej doktryny skłonna była uznać i nadal się

skłania ku logicznemu twierdzeniu, że kara jest dolegliwością, jaką ponosi sprawca w odpowiedzi na przestępstwo, które popełnił¹. Tego meritum nie zmieniają wyrażane nierzadko opinie, iż wspomniana dolegliwość jest raczej treścią kary niż jej istotą, albowiem ta ostatnia ma polegać na odpłacie za popełnione przestępstwo². Koncepcje teoretyczne odnoszące się do celów kary sprowadzają się do wskazań na prewencję indywidualną i generalną; dopiero w ostatnich latach XX wieku zaczęto uwydatniać konieczność naprawienia szkody i zadośćuczynienia pokrzywdzonemu przestępstwem³. Bliska znaczeniowo celom kary jest jej racjonalizacja, czyli uzasadnienia odwołujące się albo do odpłaty, albo do zapobiegawczego i wychowawczego oddziaływania sankcji karnej⁴.

Międzywojenna nauka prawa i jej wkład w teorię kary

Zasadnicza dyskusja na temat funkcji prawa karnego, a zwłaszcza istoty i celów kary odbyła się w dwudziestoleciu międzywojennym w Wydziale Karnym Komisji Kodyfikacyjnej. Składał się on zaledwie z kilkunastu osób, ale byli to prawnicy najwyższej próby: profesorowie, z których kilku było jednocześnie sędziami Sądu Najwyższego, adwokaci, a także urzędnicy i posłowie⁵.

---

¹ Por. przykładowo: A. Grześkowiak (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2009, s. 174; A. Marek, V. Konarska-Wrżosek, *Prawo karne*, Warszawa 2016, s. 239; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 411–412. Z dawniejszego piśmiennictwa por. W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego: część ogólna*, t. 2: *Kary i środki zabezpieczające, środki poprawcze i wychowawcze, prawo karne administracyjne*, kary, Kraków 1934, s. 7.

² Takie twierdzenie podnosił już m.in. J. Makarewicz, *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914, s. 17. W późniejszej literaturze przedmiotu por. przykładowo: W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 256–257; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 413; T. Kaczmarek (red.), *System Prawa Karnego*, t. 5: *Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, Warszawa 2015, s. 40–41. Jednym z najbardziej konsekwentnych autorów opowiadających się za oddzieleniem treści kary od jej istoty był M. Cieślak, *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2, s. 195–213.

³ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 413; J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2015, s. 413; W. Zalewski, *Spoleczna szkodliwość – dziedzictwo komunizmu w polskim prawie karnym?*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021, nr 43(3), s. 156.

⁴ B. Wróblewski, *Penologia. Socjologia kar*, t. 1–2, Wilno 1926, passim; D. Janicka, *Polska myśl prawnokarna XIX–XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, posłowie J. Lachowski, Toruń 2017, s. 181–183; eadem, *O przestępstwach, karach i prewencji kryminalnej. Studia z najnowszej historii polskiego prawa karnego i nauki prawa*, Toruń 2021, s. 78–80; W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego...*, s. 7–23.

⁵ D. Janicka, *Polska myśl prawnokarna...*, s. 41–42; por. S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, z. 1, s. 73 i n.; A. Lityński, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej; dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*, Katowice 1991, s. 37 i n.

Warto przypomnieć, że Polacy mieli okazję do konfrontacji poglądów już wcześniej, m.in. podczas Zjazdów Prawników i Ekonomistów Polskich, które odbywały się w latach 1887–1912. W tym czasie polscy uczeni pozostawali w orbicie wpływów dwóch głównych międzynarodowych kierunków naukowych – szkoły klasycznej prawa karnego oraz szkoły modernistycznej, zwanej socjologiczną. Polscy klasycy opowiadali się za karą jako odwetem lub sprawiedliwą odpłatą, pozostającą w korelacji z winą sprawcy; moderniści kierowali natomiast większą uwagę na sprawców przestępstw, jednocześnie propagując tzw. środki ochronne czy zabezpieczające, a to wobec sprawców uznawanych za niebezpiecznych lub niepoprawnych, czyli głównie recydywistów⁶.

Dwudziestolecie międzywojenne było w Polsce czasem aktywności uczonych trzech, a nawet czterech generacji. Spośród wybitnych postaci, które zasługują w tym miejscu na uwagę, należy wymienić: najstarszego prof. Edmunda Krzymuskiego; należących do średniej generacji profesorów Juliusza Makarewicza i Wacława Makowskiego oraz przedstawicieli młodszej generacji – profesorów Władysława Woltera i Bronisława Wróblewskiego. Do najmłodszego pokolenia zaliczał się m.in. Witold Świda, który rozwinął szerszą działalność w Polsce Ludowej⁷.

Juliusz Makarewicz z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie stał na czele Wydziału Karnego Komisji Kodyfikacyjnej. Jego naukowym oponentem w tym gremium był przez krótki czas Edmund Krzymuski z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który przeszedł następnie do sekcji opracowującej kodeks postępowania karnego. Makarewicz współpracował zatem głównie z prof. Makowskim z Uniwersytetu Warszawskiego, posłem i senatorem, wielokrotnym ministrem sprawiedliwości. Wszyscy wymienieni debatowali nad istotą kary i jej celami; wszyscy byli autorami prac z zakresu nauki o karze.

Makarewicz był nie tylko dogmatykiem, ale także badaczem prawa karnego z perspektywy socjologicznej, etnograficznej i porównawczej. W swoich pracach tłumaczył, że rozwój kary polegał na stopniowym cywilizowaniu pierwotnej zemsty indywidualnej i prowadził do upaństwowienia kary oraz nadania jej charakteru celowej sankcji. Makarewicz nawiązywał tu do koncepcji swego niemieckiego nauczyciela Franza von Liszta, prawnika i kryminologa, jednego z ojców nowoczesnej polityki kryminalnej⁸. Podobne interpretacje pochodzenia i rozwoju kary prezentowali w tym czasie m.in. wspomniany prof. Makowski oraz prof. Bronisław Wróblewski z Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Wkrótce pojawiły się jednak głosy polemiczne. Krytycy lansowali tezę, że kara nie może być kontynuacją instynktownych

⁶ Należy przypomnieć, że wystąpienie Cezarego Lombroso i jego teza o istnieniu przestępcy z urodzenia właściwie nie znalazły zwolenników na ziemiach polskich, mimo że główna praca włoskiego psychiatry została szybko wydana po polsku. Por. D. Janicka, *Polska myśl...*, s. 33–35.

⁷ D. Janicka, *O przestępcach...*, s. 125–126.

⁸ Szerzej: D. Janicka, *Polska myśl...*, s. 105–108.

reakcji ludzkich, napędzanych przez pierwotne popędy, ponieważ powstała właśnie po to, aby je ujarzmić. W ten sposób negowano rozwój od pradawnej zemsty do współczesnych kar. Omawiana kwestia była przedmiotem dyskusji naukowej ponownie w Polsce Ludowej i do dziś budzi zainteresowanie, przy czym nie została definitywnie rozstrzygnięta w nauce⁹.

Innym wartym poruszenia wątkiem jest zagadnienie uzasadnienia kary, zwane racjonalizacją kary. Pojęcie to wprowadził do polskiej nauki, i to na stałe, wspomniany prof. Wróblewski z Wilna. Uczony tłumaczył, że racjonalizacja kary polega na włożeniu do kary pewnej treści: odwetu lub celów utylitarnych. Sam opowiadał się za racjonalizacją utylitarną, przywiązując dużą wagę do resocjalizacji więźniów¹⁰. Kategorię racjonalizacji kary przejęli i rozwijali inni naukowcy dwudziestolecia międzywojennego, m.in. Władysław Wolter z Uniwersytetu Jagiellońskiego¹¹. Określenie to było nadal używane przez karnistów Polski Ludowej, m.in. Igora Andrejewa i Witolda Świdę¹²; jest ono szeroko akceptowane do dziś¹³.

Innym trwałym wkładem doktryny międzywojennej w naukę o karze jest pogąd, że istotę kary stanowi sprawiedliwa odpłata, a treścią kary jest dolegliwość, która polega na pozbawieniu lub umniejszeniu dóbr prawnych sprawcy przestępstwa¹⁴. Dziś głoszone są analogiczne koncepcje¹⁵, chociaż w Polsce Ludowej były przez wielu naukowców odrzucane. Natomiast Makarewicz i jemu współcześni niemal jednogłośnie twierdzili, że każda kara jest odpłatą, zaś w granicach sprawiedliwej odpłaty można realizować określone cele prewencyjne. Szczególny nacisk kładli na prewencję indywidualną, choć z niepokojem obserwowali praktykę, która pokazywała, że poprawa przestępcy przebywającego w więzieniu jest fikcją. To poczucie porażki w zakresie resocjalizacji ukaranych, które było wyrażane już w międzywojniu, doktryna prawa zaczęła ponownie podnosić w latach 80. XX wieku¹⁶.

⁹ T. Kaczmarek (red.), *System Prawa Karnego*, t. 5: *Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, Warszawa 2015, s. 16–17; por. J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006, s. 56.

¹⁰ D. Janicka, *Polska myśl...*, s. 183.

¹¹ D. Janicka, *O przestępstwach...*, s. 78–80.

¹² I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 244; W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 254–258.

¹³ A. Grześkowiak (red.), *Prawo karne*, s. 181–186; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 413–415; A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, *Prawo karne*, s. 237–239. Tą kategorią nie posługiwali się w swoich podręcznikach ani J. Warylewski (*Prawo karne...*), ani L. Gardocki (*Prawo karne*, Warszawa 2015).

¹⁴ D. Janicka, *O przestępstwach...*, s. 107–108 (Makarewicz); s. 49–50 (Krzymuski); s. 78–80 (Wolter). Por. F. Ciepły, *O dowartościowanie retributywnej racjonalizacji kary* [w:] A. Dębiński i in. (red.), *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga Jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, Lublin 2006, s. 235 (Wróblewski; Glaser).

¹⁵ Współcześnie ograniczono jedynie katalog wspomnianych dóbr, redukując go głównie do ograniczenia wolności i majątku.

¹⁶ T. Kaczmarek (red.), *System...*, s. 79, przyp. 308. Por. A. Grześkowiak (red.), *Prawo karne*, s. 180; A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, *Prawo karne*, s. 241. Należy podkreślić, że idea prewencji indywi-

Jednym ze skutków zniechęcenia do kary pozbawienia wolności, która zawiodła w zakresie prewencji indywidualnej, był entuzjazm naukowców okresu międzywojennego dla nowej kategorii sankcji – środków zabezpieczających. Miały być one stosowane obok nieefektywnego więzienia i zapewniać – w celu ochrony porządku prawnego – dodatkową izolację sprawców uznanych za groźnych czy niebezpiecznych. Pod pojęcie sprawców niebezpiecznych podciągano przede wszystkim tzw. przestępców niepoprawnych, czyli wielokrotnych recydywistów¹⁷.

Przeważający w Komisji Kodyfikacyjnej modernści preforsowali nowe idee zwalczania przestępczości do kodeksu karnego z 1932 r. Wprawdzie opierał się on na zasadzie sprawiedliwej odpłaty, proporcjonalnej do winy i ciężaru przestępstwa, ale zawierał system sankcji uzupełniających: środków zabezpieczających oraz probacyjnych. W charakterze środków zabezpieczających wprowadzono, obok zakładów dla psychicznie chorych i zakładów leczniczych, zupełnie nowe zakłady dla niepoprawnych i domy pracy przymusowej. Jako środki probacyjne wpisano do kodeksu warunkowe zawieszenie wykonania kary i warunkowe przedterminowe zwolnienie. Obie te kategorie sankcji kryminalnych, uważanych za nowoczesne, miały służyć celom prewencji indywidualnej. Ta ostatnia zdominowała też dyrektywy wymiaru kary, które zapewniły sędziom znaczną władzę dyskrejonalną i nakazywały im wymierzać karę dostosowaną do osobowości konkretnego przestępcy¹⁸. Wspomniane regulacje, polegające na dualistycznym sposobie reagowania na przestępczość – za pomocą kar i środków zabezpieczających – sprawiły, że kodeks Makarewicza przeszedł do historii jako dwutorowy¹⁹.

Socjalistyczna nauka prawa, jej stanowisko i niektóre dylematy

W przeciwieństwie do nauki prawa karnego okresu międzywojennego, doktryna prawa karnego Polski Ludowej w dużej mierze pozostaje niezbadana. Historycy prawa i karniści poświęcili już sporo uwagi komunistycznemu sądownictwu i prak-

---

dualnej (w postaci odstraszenia sprawcy przestępstwa) pozostaje nadal żywotna, o czym świadczy przykład orzeczenia jednego z polskich sądów apelacyjnych z 2007 r., przytoczony przez J. Warylewskiego (*Prawo karne...*, s. 408–409).

¹⁷ D. Janicka, *O przestępstwach...*, s. 248–253.

¹⁸ Zgodnie z art. 54 sędzia miał brać pod uwagę przede wszystkim pobudki i sposób działania sprawcy, stopień jego rozwoju umysłowego i charakter, dotychczasowe życie, zachowanie po popełnieniu przestępstwa, stosunek do pokrzywdzonego. Por. Janicka, *O przestępstwach...*, s. 206–210; A. Grzeškowiak, *Aksjologia kodeksu karnego z 1932 r.* [w:] A. Grzeškowiak, I. Zgoliński, *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, Bydgoszcz 2017, s. 55–56.

¹⁹ L. Paprzycki, *System środków zabezpieczających w ujęciu Kodeksu karnego z 1932 r. – koncepcja i rzeczywistość* [w:] A. Grzeškowiak (red.), *Kodeks karny z 1932 roku*, Lublin 2015, s. 189.

tyce wymiaru sprawiedliwości, ale niewiele – naukowcom tego okresu. Być może powstrzymuje ich subiektywne poczucie braku wystarczającego dystansu czasowego do okresu komunistycznego, a może fakt, że wielu ówczesnych prawników, w tym uczonych, ma niechlubne życiorysy, a niektórzy byli nawet uwikłani w zbrodnie sądowe.

W związku z tym poglądy profesorów PRL-u na temat kary i środków zabezpieczających ciągle czekają na identyfikację, a przede wszystkim na ustalenie źródeł ogłoszonych w okresie powojennym przekonań. Moje dalsze analizy czy wnioski mają więc raczej charakter wstępnych hipotez niż definitywnych twierdzeń.

Wśród wielu interesujących kwestii na odpowiedź czeka fundamentalne pytanie o to, czy koncepcje przedstawicieli socjalistycznej nauki prawa znajdowały się pod wpływem poglądów dawnych polskich uczonych, czy były raczej wyrazem recepcji myśli sowieckiej. Nie zapominajmy, że wielu wpływowych karnistów Polski Ludowej wyszło spod ręki mistrzów Drugiej Rzeczypospolitej. Dla przykładu profesorowie Igor Andrejew i Witold Świda byli wychowankami wileńskiej szkoły prof. Wróblewskiego, z kolei profesorowie Kazimierz Buchała i Marian Cieślak wyszli spod ręki prof. Woltera, natomiast Stanisław Śliwiński był uczniem prof. Makarewicza. Nic dziwnego, że w podręcznikach prawa karnego okresu PRL-u można znaleźć bezpośrednie odwołania do myśli luminarzy polskiej nauki prawa okresu międzywojennego, w tym Makarewicza, Makowskiego, Wróblewskiego, Krzymuskiego i innych²⁰. Z drugiej strony wiadomo, że czasy stalinowskie odcisnęły silne piętno na polskiej nauce, która przejęła założenia marksistowskie również w zakresie teorii prawa karnego, zarówno pod względem koncepcyjnym, jak i językowym²¹. Ułatwieniem były sowieckie podręczniki tłumaczone i wydawane po polsku²². O tym, jak brzmiał język nachalnej propagandy, najlepiej świadczy pierwszy marksistowski podręcznik prawa karnego z 1950 r., napisany przez trzech autorów: Igora Andrejewa, Leszka Lernella i Jerzego Sawickiego²³. W późnych latach 70. i 80. agitacyjny charakter języka wyraźnie osłabł, ale autorzy nadal eksponowali „klasowość prawa karnego”²⁴, zalety

---

²⁰ Por. I. Andrejew, *Polskie prawo karne...*, s. 245–246 (Makarewicz; Krzymuski); s. 251 (Makowski); W. Świda, *Prawo karne*, s. 254 (Wróblewski).

²¹ G. Auscaler i W. Wolter pisali w 1955 r. o „obfitym czerpaniu z olbrzymich doświadczeń ustawodawstwa radzieckiego i radzieckiej nauki prawa”. Por. G. Auscaler, W. Wolter, *Prawo karne* [w:] L. Kurowski (red.), *Dziesięciolecie prawa Polski Ludowej 1944–1954. Zbiór studiów*, Warszawa 1955, s. 280.

²² Z.A. Ziemba, *Prawo przeciwko społeczeństwu: polskie prawo karne w latach 1944–1956*, Warszawa 1997, s. 44, 46.

²³ I. Andrejew, L. Lernell, J. Sawicki, *Prawo karne Polski Ludowej. Zarys wykładu części ogólnej*, Warszawa 1950. Niedługo potem autorzy poprawili podręcznik i wydali go pt. *Prawo karne Polski Ludowej. 1. Wiadomości ogólne*, Warszawa 1954. Por. krytykę obu podręczników: W. Mąciór, *Negatywny wpływ marksizmu na polską naukę prawa karnego*, „Palestra” 1970, nr 8–9, s. 19–24.

²⁴ Por. obszerny rozdział o takim właśnie tytule w podręczniku W. Świdy, *Prawo karne*, s. 22–32.

„przewodnich idei socjalistycznego prawa karnego”²⁵, „socjalistyczną teorię kary”²⁶, a co więcej – odwoływali się ciągle do myśli Marksa, Lenina i Stalina²⁷.

Należy podkreślić, że naukowcy PRL-u, prezentując ogólne założenia socjalistycznego prawa karnego, wyróżniali „humanizm kary” i „praworządność ludową”²⁸. Były to sformułowania fasadowe, najczęściej zastępujące klasyczne zasady *nullum crimen, nulla poena sine lege*²⁹. Odnośnie do istoty i celów kary przedstawiciele nauki omawianego okresu eksponowali prewencję ogólną. Na pierwszy plan wysuwali zatem odstraszenie ogółu społeczeństwa od popełniania przestępstw, początkowo tłumacząc, że sankcje kryminalne są narzędziem państwa w walce z wrogami ludu; w późniejszych latach pisano raczej o walce z wrogami ustroju, przeciwnikami politycznymi. Większość uczonych kładła też akcent na ochronę dóbr prawnych za pomocą sankcji kryminalnych³⁰. Na ogół odnoszono się niechętnie do koncepcji kary jako sprawiedliwej odpłaty³¹.

Niezależnie od deklarowanych celów kary trzeba podkreślić, że rozważania w tym zakresie miały głównie charakter teoretyczny. Wydany w 1969 r. kodeks karny bazował na założeniach marksistowskich, cechował się szerokim zakresem kryminalizacji i surowością sankcji karnych³². Warto wspomnieć o jego autorach, wśród których nie brakowało profesorów. Jednym z głównych referentów projektu był wspomniany prof. Andrejew³³, z którym współpracowali m.in. profesorowie Wolter, Świda i Lernell³⁴. Każdy z nich miał inny życiorys i własne poglądy naukowe, ale to nie stanowiło przeszkody w uzyskaniu porozumienia w Komisji Kodyfikacyjnej, a następnie napisania wspólnego komentarza do nowego kodeksu³⁵.

²⁵ I. Andrejew, *Polskie prawo karne...*, s. 32–34.

²⁶ J. Śliwowski, *Prawo karne*, Warszawa 1975, s. 272–274.

²⁷ J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989, s. 198, 202, 208, 210.

²⁸ I. Andrejew, *Polskie prawo karne...*, s. 32–33.

²⁹ K. Wiak, *Zasady gwarancyjne prawa karnego na tle rozwiązań komunistycznego prawa karnego Polski Ludowej* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Komunistyczne prawo karne Polski Ludowej*, Lublin 2007, s. 104.

³⁰ J. Śliwowski, *Prawo karne*, s. 267; I. Andrejew, *Polskie prawo karne...*, s. 246.

³¹ T. Kaczmarek (red.), *System...*, s. 66. Były jednak wyjątki, a wśród nich profesorowie Szerer, Świda, a nawet Buchała.

³² A. Grześkowiak, *Aksjologia komunistycznego prawa karnego* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Komunistyczne prawo karne...*, s. 22 i 71.

³³ Oprócz Igora Andrejewa referentami byli: dyrektor departamentu w Ministerstwie Sprawiedliwości Jerzy Bafia i sędzia SN płk. Kryspin Mioduski. Por. W. Świda, *Prawo karne*, s. 70.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ I. Andrejew, W. Wolter, W. Świda, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973. Por. S. Hoc, *Profesor Witold Świda – uczeń Profesora Bronisława Wróblewskiego. Refleksje osobiste* [w:] W. Zalewski, J. Potulski, T. Snarski (red.), *Zbrodnia i kara. Refleksje o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości prawa karnego. Księga upamiętniająca Profesora Jarosława Warylewskiego*, Gdańsk 2022, s. 68.

Osobliwy charakter w nauce socjalistycznego prawa karnego miały izolacyjne środki zabezpieczające, stosowane wobec przestępców powrotnych. Formalnie były krytykowane jako wynalazek burżuazyjnego państwa oraz uznane przez Sąd Najwyższy za sprzeczne z ustrojem Polski Ludowej³⁶. Faktycznie zostały wprowadzone do ustawodawstwa pod nazwą ośrodków przystosowania społecznego, przeznaczonych dla recydywistów. Właściwie w żadnym podręczniku z omawianego okresu nie znajdziemy ich wśród sankcji kryminalnych czy obok niebudzących wątpliwości leczniczych środków zabezpieczających; zazwyczaj są ukryte pod nagłówkiem działań skierowanych przeciwko recydywie³⁷. W ten sposób usiłowano skroić nowe szaty dla dwutorowości represji karnej w PRL-u.

Ostatnia dekada Polski Ludowej przyniosła pierwsze poważne debaty naukowe nad nowelizacją socjalistycznego prawa karnego, w tym reformą sankcji karnych. Już w 1980 r. został ogłoszony i przekazany ministrowi sprawiedliwości „Memoriał Stu” w sprawie reformy prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej³⁸. W 1981 r. ukazały się dziesiątki propozycji *de lege ferenda* odnoszących się do liberalizacji polityki karnej, m.in. w zakresie wymiaru kary, poszczególnych sankcji kryminalnych, środków stosowanych wobec nieletnich, środków zabezpieczających orzekanych wobec recydywistów, zniesienia kary śmierci³⁹. Tę burzliwą debatę zahamowało wprowadzenie stanu wojennego.

Nowa fala dyskusji rozgorzała w 1987 r. wraz z powołaniem Komisji do spraw Reformy Prawa Karnego⁴⁰. Jej skład zmieniono w 1989 r. po zakończeniu obrad Okrągłego Stołu i podpisaniu porozumienia między władzą komunistyczną a opozycją solidarnościową. Zrekonstruowane gremium (Zespół do spraw reformy prawa karnego materialnego) liczyło 23 członków, z których 11 było przedstawicielami nauki. Przewodniczył mu nadal prof. Kazimierz Buchała, lecz jego zastępcą został prof. Andrzej Zoll⁴¹. Wtedy też ogłoszono przystąpienie do prac nad nowym kodeksem

³⁶ J. Śliwowski, *Prawo karne*, s. 7.

³⁷ Bardziej otwarcie do tematu środków zabezpieczających podszedł W. Świda (*Prawo karne*, s. 266), przyporządkowując „resocjalizacyjne środki zabezpieczające” (nadzór ochronny i ośrodki przystosowania społecznego) do „środków przymusowych, stosowanych obok kar”, podobnie jak lecznicze środki zabezpieczające.

³⁸ *Memoriał prawniczego środowiska naukowego złożony dnia 30.X.1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy polskiego prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej*, „Palestra” 1980, nr 11–12, s. 13–15; por. M. Malezini, *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 127.

³⁹ Tytuły najważniejszych wypowiedzi w tej dyskusji podaje M. Malezini, *Punitivność...*, s. 129.

⁴⁰ Por. M. Cieślak, *Zagadnienie reformy prawa karnego*, „Palestra” 1988, nr 5, s. 44.

⁴¹ Spośród innych profesorów w Zespole znaleźli się jeszcze: Marian Cieślak, Lech Gardocki, Oktawia Górniok, Arnold Gubiński, Tomasz Kaczmarek, Leszek Kubicki, Andrzej Marek, Aleksander Ratajczak, Jan Waszczyński i Andrzej Wąsek. Obok nich zasiadali sędziowie, ministrowie sprawiedliwości oraz przedstawiciele prokuratury i adwokatury. Por. A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, *Prawo karne*, s. 19.

karnym⁴². Doczekał się on uchwalenia po ośmiu latach pracy, w czerwcu 1997 r., i wielokrotnie nowelizowany obowiązuje do dziś⁴³.

Zarys nowych koncepcji w zakresie nauki o karze u progu Trzeciej Rzeczypospolitej

Od początku transformacji ustrojowej działał wspomniany Zespół do spraw reformy prawa karnego materialnego. We współczesnej literaturze przedmiotu toczy się spór na temat tego, czy w ramach rozpoczętych wtedy prac kodyfikacyjnych przyjęto ogólne założenia dla przyszłej ustawy; niektórzy krytycy podnoszą, że takich założeń zabrakło⁴⁴. Niezależnie od tego należy stwierdzić, że w polskiej nauce dominują od tego czasu teorie eklektyczne, łączące ideę kary odwetowej z ideą prewencji. Znalazły one odzwierciedlenie również w kodeksie karnym z 1997 r., zwłaszcza w przepisach o dyrektywach wymiaru kary⁴⁵.

Kodyfikatorzy zrezygnowali z kary śmierci oraz zakwestionowali resocjalizacyjną funkcję kary pozbawienia wolności, dystansując się nieco od prewencji indywidualnej; przekonywali, że wystarczająca byłaby poprawa jurydyczna skazanego na pobyt w zakładzie karnym, czyli powstrzymanie go od powrotu na drogę przestępstwa⁴⁶. W przygotowywanej ustawie zapisali prymat kar wolnościowych, czyli zasadę, że pozbawienie wolności ma być stosowane w razie bezwzględnej konieczności jako *ultima ratio*. Pierwszeństwo przyznali karom nieizolacyjnym i tzw. środkom karnym, które zastąpiły dotychczasowe kary dodatkowe⁴⁷. Uczni propagowali ponadto szersze stosowanie środków probacyjnych, szczególnie tych związanych z zawieszeniem wykonania kary, i to nie tylko kary pozbawienia

⁴² Jednocześnie rozpoczęto nowelizowanie obowiązującego k.k. z 1969 r. Jego celem było złagodzenie represyjności prawa karnego oraz dostosowanie prawa polskiego do standardów ochrony praw człowieka. Najważniejsze nowele przyniosły ustawy z 23 lutego 1990 r., 29 września 1990 r.; 28 lutego 1992 r.; 7 stycznia 1993 r., 12 lipca 1995 r. Por. M. Malezini, *Punitive...*, s. 149–157.

⁴³ Problematyczne okazało się natomiast wejście w życie nowego k.k. Już w 1998 r. grupa posłów złożyła projekt przewidujący zaostrezenie odpowiedzialności karnej, po wielu miesiącach jednak wycofany. W tym samym roku wniesiono do Sejmu wniosek o wstrzymanie wejścia w życie nowych kodyfikacji karnych; ten wniosek odrzucono w pierwszym czytaniu. Ibidem, s. 165–166.

⁴⁴ M. Malezini (*Punitive...*, s. 162) przypomina o podaniu pod dyskusję społeczną Projektu kodeksu karnego z 1994 r. wraz z uzasadnieniem, wkładka do „Państwa i Prawa” 1994. W. Zalewski (*Spoleczna szkodliwość...*, s. 169) stwierdza jednoznacznie, że kodeks powstał w istocie bez zaktualizowanych w 1989 r. założeń ogólnych. Warto przypomnieć, że ogłoszono *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego* [w:] *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997. Nie opublikowano natomiast protokołów Komisji Kodyfikacyjnej.

⁴⁵ J. Warylewski, *Prawo karne...*, s. 411–413.

⁴⁶ A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, *Prawo karne*, s. 241.

⁴⁷ M. Malezini, *Założenia aksjologiczne systemu reakcji karnych na przestępstwo na tle kodeksu karnego z 1997 roku* [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), *Aksjologiczne podstawy...*, s. 125.

wolności. Należy pamiętać, że w ogłoszonym w 1997 r. kodeksie karnym zapisano również możliwość zawieszenia kary grzywny i ograniczenia wolności. Ten przepis, korzystny dla skazanych i możliwy do stosowania (choć wyjątkowo) nawet wobec recydywistów, został zlikwidowany na podstawie ustawy nowelizującej z 2015 r.⁴⁸ W kodeksie karnym z 1997 r. wzmocniono wreszcie rolę pokrzywdzonego, umożliwiając mu przyznanie odszkodowania, co nastąpiło w nawiązaniu do zachodnich kierunków polityki kryminalnej⁴⁹. W końcowej fazie układania kodeksu, już na etapie prac parlamentarnych, wprowadzono jeszcze mediację między pokrzywdzonym a sprawcą, czyli czołowe rozwiązanie propagowane w ramach tzw. sprawiedliwości naprawczej⁵⁰. Wymienione idee, które znalazły odzwierciedlenie w kodeksie karnym z 1997 r. w jego wersji pierwotnej, oznaczały liberalizację prawa karnego.

Kilka uwag o współczesnych zapożyczeniach idei dawnych uczonych

Dzisiejsi karniści z upodobaniem sięgają do konstrukcji doktrynalnych, sformułowań i argumentacji sprzed stu, a nawet dwustu lat. Nie jest to nic nowego, podobnie zresztą postępowali dogmatycy prawa karnego okresu Polski Ludowej. Z pewnością odwołania tego rodzaju nie były i nie są dziełem przypadku ani nie służą tylko do ozdoby własnych racji; wręcz przeciwnie – są zazwyczaj wsparciem dla współczesnych wywodów i objaśnień⁵¹. Niektórzy specjaliści prawa karnego apelują wręcz o szersze wykorzystywanie argumentów historycznych i doświadczeń z przeszłości⁵².

Przykładem bazowania na dawnych pomysłach i konstrukcjach mogą być rozważania na temat istoty, celów i racjonalizacji kary, nie mówiąc o współczesnych prezentacjach teorii kary, które zawsze odwołują się do koncepcji historycznych. W takich wypadkach powtarzają się nazwiska Makarewicza, Wróblewskiego, Krzy-

---

⁴⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396).

⁴⁹ Należy przypomnieć, że w krajach zachodnich, a zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, zmieniano już w tym czasie kurs polityki kryminalnej, wprowadzając hasło „just deserts”. Por. T. Kaczmarek (red.), *System...*, s. 77.

⁵⁰ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 413; J. Warylewski, *Prawo karne...*, s. 413; W. Zalewski, *Spoleczna szkodliwość...*, s. 156.

⁵¹ M. Rakowski, *Międzywojenne piśmiennictwo i orzecznictwo we współczesnych podręcznikach prawa karnego oraz komentarzach do kodeksu karnego*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014, t. 17, s. 287–302. Przykładowo można podać podręczniki: A. Grześkowiak, A. Marka i V. Konarskiej-Wrzosek, W. Wróbla i A. Zolla, a ponadto *System Prawa Karnego* (t. 5) pod redakcją T. Kaczmarka.

⁵² Por. zwłaszcza W. Zalewski, *O niekorzystaniu z lekcji historii prawa we współczesnych dyskusjach o karze i karaniu. W stronę decywilizacji?* [w:] M. Gałędek (red.), *Miasto i państwo na przestrzeni dziejów: studium historyczno-prawne: księga jubileuszowa z okazji czterdziestopięciolecia pracy naukowej oraz 70. urodzin Profesora Tadeusza Maciejewskiego*, Warszawa 2020, s. 501–511.

muskiego, ale też Cieślaka, Lernella i wielu innych. Karniści czerpią z przeszłości uzasadnienia dla instytucji probacyjnych, kompensacyjnych i zabezpieczających. W dawnych pracach znajdują przesłanki dla swoich ekonomicznych analiz efektywności kryminalizacji ludzkich zachowań oraz stosowania i wykonywania kar. Chętnie sięgają do koncepcji historycznych w dyskusji nad metodami opanowania przestępczości. Czynią tak zwłaszcza wtedy, kiedy trzeba podnosić argumenty przeciwko żądaniom polityków zmierzającym do większego odstraszenia przestępców i całego społeczeństwa, a tym samym do zaostrzenia represji karnej⁵³.

Wnioski

Polska myśl prawnokarna jest przedmiotem zainteresowań historyków prawa i karnistów. Przed tymi pierwszymi stoją szczególnie duże wyzwania w zakresie przeglądu i rozpoznania koncepcji naukowych okresu Polski Ludowej. Otwarte pozostają pytania o zasięg recepcji myśli sowieckiej oraz stopień adaptacji dawniejszych koncepcji międzywojennych. Nierozstrzygnięta jest kwestia, czy i którzy uczeni socjalistycznej nauki prawa karnego sięgali do idei marksistowskich z przekonaniem, a którzy poprzestawali na czystej frazeologii, by nie rzec „cytologii”. Na opracowanie czekają debaty na temat fundamentalnych funkcji prawa karnego i kary jako takiej, których nie brakowało w okresie PRL-u, zwłaszcza w latach 60. i ponownie 80.

Współczesnej dogmatyce prawa karnego nadal towarzyszą historyczne odwołania w refleksji nad genezą kary, jej istotą i celami. W tym zakresie na przyszłych badaczy czeka wyjaśnienie kwestii, którzy dawni uczeni cieszą się obecnie największym autorytetem i dlaczego. Narzuca się także ogólniejsze i zarazem trudne pytanie o to, czy prawoznawstwo, ale i socjologia XX wieku, powiedziały już wszystko na temat sankcji kryminalnej, a współcześni uczeni mogą co najwyżej wracać do wypowiedzianych już koncepcji, przekształcać je lub negować. Poglębionych badań wymaga wreszcie charakterystyczna zmiana terminologii, która jest faktem – dziś, definiując karę, pisze się raczej o retribucji niż o odwecie; analizując prewencję, nie poprzestaje się na tradycyjnym oddzieleniu prewencji ogólnej i indywidualnej, lecz wyróżnia się (w obu wspomnianych kategoriach) prewencję pozytywną i negatywną. A to tylko niektóre wybrane przykłady ewolucji teorii i nazewnictwa...

Kończąc, należy dodać, że niezależnie od tendencji w zakresie nauki o karze, o charakterze kar decyduje również, a może przede wszystkim, praktyka ich orzekania i wykonywania.

⁵³ O aktualności wielu poglądów nauki prawa karnego XIX–XX wieku przekonująco pisze J. Lachowski, *Posłowie* [w:] D. Janicka, *Polska myśl...*, s. 281–303.

BIBLIOGRAFIA**Akty prawne**

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396).

Opracowania

- Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1978.
- Andrejew I., Lernell L., Sawicki J., *Prawo karne Polski Ludowej. Zarys wykładu części ogólnej*, Warszawa 1950.
- Andrejew I., Lernell L., Sawicki J., *Prawo karne Polski Ludowej. 1. Wiadomości ogólne*, Warszawa 1954.
- Andrejew I., Wolter W., Świda W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Auscaler G., Wolter W., *Prawo karne* [w:] Kurowski L. (red.), *Dziesięciolecie prawa Polski Ludowej 1944–1954. Zbiór studiów*, Warszawa 1955.
- Bafia J., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989.
- Cieplý F., *O dowartościowanie retrybutywnej racjonalizacji kary* [w:] A. Dębiński i in. (red.), *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga Jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, Lublin 2006.
- Cieślak M., *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2, s. 195–213.
- Cieślak M., *Zagadnienie reformy prawa karnego*, „Palestra” 1988, nr 5, s. 42–64.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Grodziski S., *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, z. 1, s. 47–81.
- Grześkowiak A., *Aksjologia kodeksu karnego z 1932 r.* [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński, *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, Bydgoszcz 2017.
- Grześkowiak A., *Aksjologia komunistycznego prawa karnego* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Komunistyczne prawo karne Polski Ludowej*, Lublin 2007.
- Grześkowiak A., *Kara w poglądach Juliusza Makarewicza* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Prawo karne w poglądach Profesora Juliusza Makarewicza*, Lublin 2005.
- Grześkowiak A. (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2009.
- Hoc S., *Profesor Witold Świda – uczeń Profesora Bronisława Wróblewskiego. Refleksje osobiste* [w:] W. Zalewski, J. Potulski, T. Snarski (red.), *Zbrodnia i kara. Refleksje o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości prawa karnego. Księga upamiętniająca Profesora Jarosława Warylewskiego*, Gdańsk 2022.
- Janicka D., *O przestępstwach, karach i prewencji kryminalnej. Studia z najnowszej historii polskiego prawa karnego i nauki prawa*, Toruń 2021.
- Janicka D., *Polska myśl prawno-karna XIX-XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, posłowie J. Lachowski, Toruń 2017.
- Kaczmarek T. (red.), *System Prawa Karnego*, t. 5: *Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, Warszawa 2015.

- Lachowski J., *Posłowie* [w:] Janicka D., *Polska myśl prawnokarna XIX-XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, z posł. Jerzego Lachowskiego, Toruń 2017.
- Lityński A., *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej; dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*, Katowice 1991.
- Makarewicz J., *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914.
- Makarewicz J., *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, tłum. K. Jakubów, red. nauk. A. Grześkowiak, Lublin 2009.
- Makowski W., *Podstawy filozofii prawa karnego*, Warszawa 1917.
- Malezini M., *Założenia aksjologiczne systemu reakcji karnych na przestępstwo na tle kodeksu karnego z 1997 roku* [w:] A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, Bydgoszcz 2017.
- Malezini M., *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003.
- Marek A., Konarska-Wrzošek V., *Prawo karne*, Warszawa 2016.
- Mąciór W., *Negatywny wpływ marksizmu na polską naukę prawa karnego*, „Palestra” 1970, nr 8–9, s. 19–26.
- Memoriał prawniczego środowiska naukowego złożony dnia 30.X.1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy polskiego prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej, „Palestra” 1980, nr 11–12, s. 13–15.
- Paprzycki L., *System środków zabezpieczających w ujęciu Kodeksu karnego z 1932 r. – koncepcja i rzeczywistość* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Kodeks karny z 1932 roku*, Lublin 2015.
- Projekt kodeksu karnego z 1994 r. wraz z uzasadnieniem*, wkładka do „Państwa i Prawa” 1994.
- Rakowski M., *Międzywojenne piśmiennictwo i orzecznictwo we współczesnych podręcznikach prawa karnego oraz komentarzach do kodeksu karnego*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014, t. 17, s. 287–302.
- Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1975.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1978.
- Utrat-Milecki J., *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006.
- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego* [w:] *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2015.
- Wiak K., *Zasady gwarancyjne prawa karnego na tle rozwiązań komunistycznego prawa karnego Polski Ludowej* [w:] A. Grześkowiak (red.), *Komunistyczne prawo karne Polski Ludowej*, Lublin 2007.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego: część ogólna, t. 2: Kary i środki zabezpieczające, środki poprawcze i wychowawcze, prawo karne administracyjne, kary*, Kraków 1934.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.
- Wróblewski B., *Penologia. Socjologia kar*, t. 1–2, Wilno 1926.
- Zalewski W., *O niekorzystaniu z lekcji historii prawa we współczesnych dyskursach o karze i karaniu. W stronę decywilizacji?* [w:] M. Gałędek (red.), *Miasto i państwo na przestrzeni dziejów: studium historyczno-prawne: księga jubileuszowa z okazji czterdziestopięciolecia pracy naukowej oraz 70. urodzin Profesora Tadeusza Maciejewskiego*, Warszawa 2020.

Zalewski W., *Spoleczna szkodliwość – dziedzictwo komunizmu w polskim prawie karnym?*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021, nr 3, s. 155–179.

Ziomba Z.A., *Prawo przeciwko społeczeństwu: polskie prawo karne w latach 1944–1956*, Warszawa 1997.

THE ESSENCE AND OBJECTIVES OF CRIMINAL PUNISHMENT.
AN OUTLINE OF THE POSITION OF THE POLISH JURISPRUDENCE
(1919–1989)

Abstract

The subject matter of the present article concerns the concepts created by Polish legal scholars in the field of the theory of punishment, which were developed during the period of interwar Poland (1919–1939) and the Polish People's Republic (1945–1989). The paper presents these concepts as well as the conclusions of the Polish legal scholars' deliberations on the essence of criminal punishment and its goals. Furthermore, it indicates which theoretical concepts were implemented in the regulations of the penal codes of 1932 and 1969. Finally, the text presents an assessment of the state of research on the theories of punishment in 20th-century Poland and it indicates further research perspectives.

Keywords: Polish legal history, Polish jurisprudents, criminal law, punishment, criminal sanctions, preventive measures, general crime prevention, individual crime prevention